

S.M.A.K.

LO

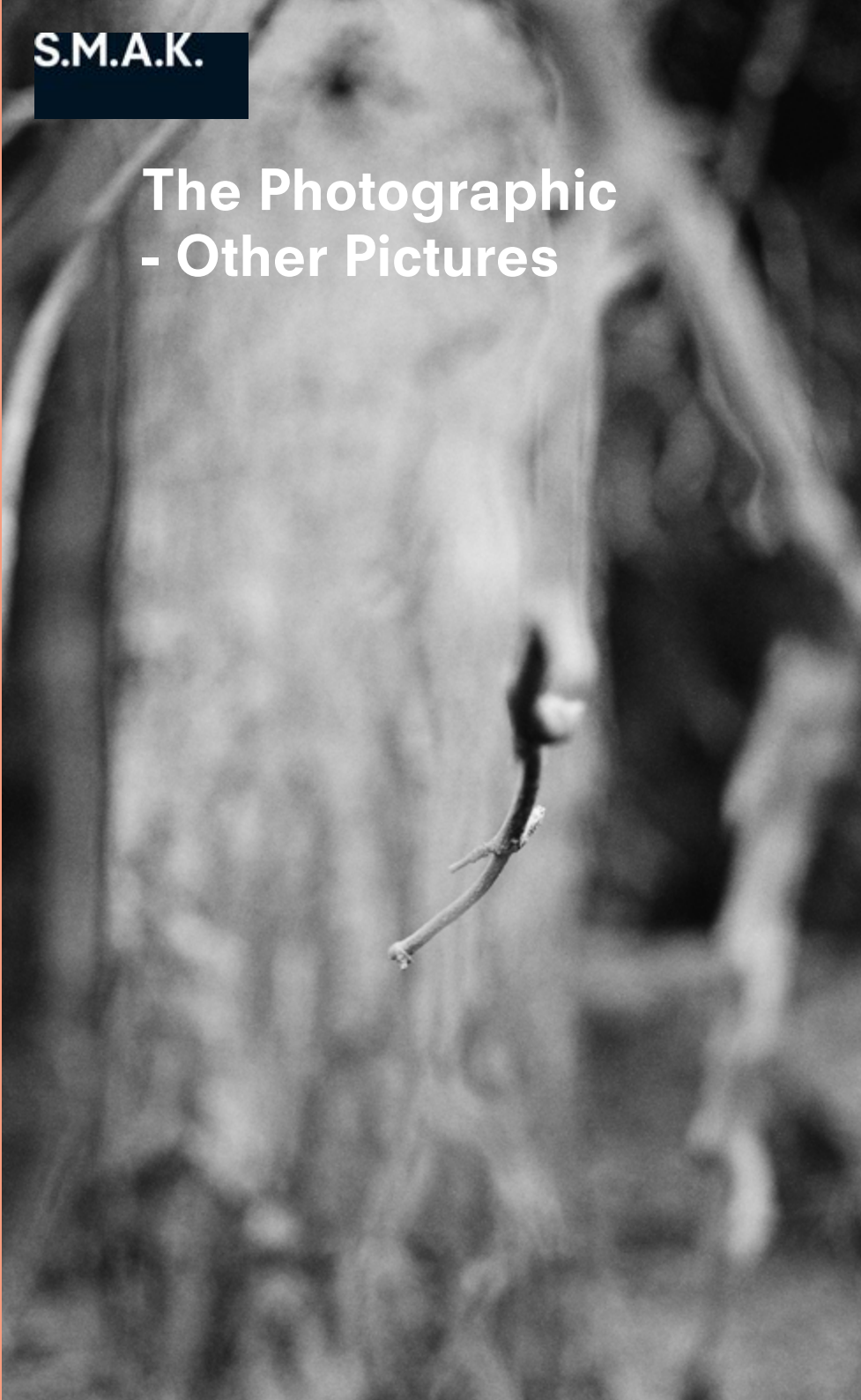
SO

The Photographic - Other Pictures

LESPAKKET The Photographic - Other Pictures

LESPAKKET

Handleiding

Inhoud

2

Inleiding	4
Hoe deze lesmap gebruiken?	7
Thema 1: Fotografie als artistiek medium	8
Experimenten met (smartphone) fotografietechnieken	8
Bekijk het vanuit een andere hoek	10
Thema 2: Fotografie als een lichaam	14
Beeld en geluid (groepswerk)	14
Fotolichamen (groepswerk)	16
Thema 3: Fotografie als een raam op de wereld	18
Fotokader	19
Voor en na (duo-opdracht)	20
Krant of museum?	22

Inleiding

4 Sinds het ontstaan van de fotografie begin 19de eeuw kunnen we het *fotografische beeld** niet meer uit onze leefwereld wegdenken. Doorheen de geschiedenis lijkt de impact ervan alleen maar groter te zijn geworden. Veel leerlingen hebben een smartphone waarmee ze makkelijk zelf foto's kunnen maken en fotograferen dagelijks. Met *The Photographic* onderzoekt S.M.A.K. de betekenis van het fotografische beeld vandaag. Oorspronkelijk diende fotografie om de realiteit te tonen. Dat een beeld van de realiteit nooit 100% klopt met de realiteit, zullen de meeste leerlingen al wel weten. Naar foto's (leren) kijken, verscherpt hun blik en zorgt ervoor dat ze zich bewust worden van de verhalen of (verborgen) boodschappen die worden verteld. Vaak denken we fotografisch bewijs nodig te hebben voor we iets voor waarheid aannemen of om een verhaal kracht bij te zetten. Fotografische beelden zijn niet vrijblijvend. Ze tonen niet alleen de realiteit waarin we leven maar zijn er ook essentiële bouwstenen van. Ze beïnvloeden hoe we de realiteit zien en dat soms op een onbetrouwbare manier. Fotografische beelden worden bovendien niet enkel gemaakt om iets 'objectief' te documenteren. Kunstenaars en fotografen voegen aan de beelden die ze maken artistieke betekenislagen toe. En ook de kijker interpreteert.

5 *The Photographic* is een tentoonstelling in twee delen verspreid over twee jaar en wil een eigentijdse situering van fotografie bieden binnen de actuele kunst. Het eerste deel, *Other Pictures*, omvat nieuw en bestaand werk van een 30-tal internationale kunstenaars en fotografen van de jaren '60 tot vandaag. De selectie omvat zowel analoge als digitale fotografie en geeft blijk van een levendige interesse, over de generaties heen, in de kracht van het stille beeld als middel om de wereld te onderzoeken. Ze concentreert zich op onbestemde beelden met een open vizier, die door hun gelaagdheid om een trage lezing vragen.

*In de context van deze tentoonstelling spreken we over 'fotografische beelden' en niet louter over 'foto's'. 'Fotografische beelden' heeft een bredere betekenis dan 'foto's'. Doordat we foto's vandaag vooral op scherm bekijken, vergeten we al snel dat een foto naast een digitaal beeld ook een tastbaar ding kan zijn. Of foto's al dan niet worden afgedrukt, heeft invloed op hoe we ze ervaren. De manier waarop foto's worden afgedrukt, bepaalt mee hoe we ze bekijken door de fysieke interactie tussen de foto en de kijker. Hoe groot is de afdruk? Op welk soort drager – op welk soort papier, plexiglas, doek... – werd de foto geprint? Is ze ingekaderd? Is de foto in kleur of zwart-wit? ... De manier waarop je foto's beleeft en interpreteert, verschilt ook naargelang de context waarin je ze bekijkt: bv. op een scherm, in een krant, in het fotoalbum van je familie of in een museum.

Hoe deze lesmap gebruiken?

7

Met deze lesmap kan je in het kader van een bezoek aan de tentoonstelling in S.M.A.K. dieper ingaan op verschillende thema's die in *The Photographic* aan bod komen. De opdrachten zijn geschikt voor leerlingen uit het lager en het secundair onderwijs. Bij elke opdracht staat vermeld voor welke graad (LO of SO) ze het meest geschikt is. Telkens krijg je ook een suggestie rond welke ontwikkelingsdoelen en/of vakoverschrijdende eindtermen je via de opdracht in kwestie met je klas aan de slag kan.

De opdrachten in deze lesmap zijn gegroepeerd rond drie thema's:

- **Fotografie als artistiek medium**
De leerlingen experimenteren door zelf fotografische beelden te maken.
- **Fotografie als een lichaam**
Wat is een fotografische beeld en wat kan het met ons doen?
- **Fotografie als een raam op de wereld**
Wat kan fotografie vertellen over de wereld en hoe wij of anderen over de wereld denken?

Een bezoek aan The Photographic kan je kaderen in lessen rond mediawijsheid en beeldgeletterdheid. In een digitale wereld, waarin leerlingen vaak in beelden denken, is het belangrijk dat ze zich meer bewust worden van de manier waarop beelden lezen hun denken kan beïnvloeden.

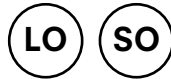
Jitka Hanzlova
Untitled, 2009
Courtesy the artist and Jiri Svestka Gallery, Prague

Thema 1:

Fotografie als artistiek medium

De kunstenaars in deze tentoonstelling nemen niet gewoon zomaar wat foto's. Er gaan heel wat artistieke beslissingen aan vooraf. Ze experimenteren onder meer met fotografietechnieken, materiaal en vormgeving. Door zelf op een andere manier te fotograferen dan ze gewoon zijn, krijgen leerlingen meer inzicht in artistieke processen. De foto's in de tentoonstelling verschillen niet alleen inhoudelijk met de foto's die ze op andere plekken zien, maar ook de manier waarop en de intentie waarmee ze zijn gemaakt is helemaal anders.

Experimenten met (smartphone) fotografietechnieken

Tijd	50 minuten
Dit heb je nodig	smartphone of fotocamera
Lesdoel	De leerlingen durven op een meer experimentele manier omgaan met (smartphone)fotografie

Ontwikkelingsdoel:

5. Muzische vorming – Media

De leerlingen kunnen

5.1 beeldsignalen waarnemen zodat men opvallend goede en minder geslaagde dingen kan doorzoeken en herkennen.

Vakoverschrijdende eindterm:

Gemeenschappelijke stam: (creativiteit)

De leerlingen

2 kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren;

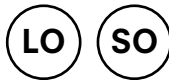

Leerlingen nemen wel geregeld foto's met hun smartphone, maar zijn wellicht vooral gericht op selfies waarop ze er goed, stoer, grappig etc. uitzien om zich ermee te profileren. Nochtans zijn er veel andere boeiende onderwerpen en beeldexperimenten die je met eenvoudig materiaal kan uitvoeren. Door zelf te experimenteren krijgen je leerlingen meer inzicht in het werkproces van kunstenaars en gaan ze meer nadenken over hoe en wat ze gaan fotograferen.

Je kan je leerlingen de volgende ideeën voorstellen:

- Maak een gaatje met een specifieke vorm in een stuk karton of papier en neem er foto's doorheen.
- Fotografeer door het (gekleurde) glas van een zonnebril.
- Hou een lege petfles voor je lens en speel met de focus van je fototoestel.
- Beweeg met je camera terwijl je foto's maakt.
- Snij vormen uit karton waarmee je schaduwen kan maken op wat je wil fotograferen door het karton tussen een lichtbron en je onderwerp te houden.
- Experimenteer met scherp en onscherp. Breng je toestel zo dicht bij je onderwerp dat het onscherp wordt.
- Maak je foto's lichter of donkerder door instellingen aan te passen.
- Zoek naar nog meer ongewone manieren van fotograferen om tot originele beelden te komen.

Bekijk het vanuit een andere hoek

Tijd	25 minuten
Dit heb je nodig	fotocamera of smartphone/laptop met camera-app
Lesdoel	De leerlingen experimenteren met verschillende camerastandpunten en bekijken de mogelijkheden ervan om een bepaald gevoel of een specifieke sfeer op te roepen

Ontwikkelingsdoel:

5. Muzische vorming - Media

De leerlingen kunnen

5.1 beeldsignalen waarnemen zodat men opvallend goede en minder geslaagde dingen kan doorzoeken en herkennen.

Vakoverschrijdende eindterm:

(creativiteit) Context 3: Sociorelationele ontwikkeling

2 kunnen originele ideeën en oplossingen ontwikkelen en uitvoeren;

Mediawijsheid – beeldgeletterdheid

2. Exploreren en gebruiken van beelden (mentaal en fysiek)

Het kunnen onderzoeken van de mogelijkheden die beelden geven (artistiek-esthetische mogelijkheden, persuasieve mogelijkheden, enz.)

We onderzoeken het effect van verschillende (camera)standpunten. Geef je leerlingen de opdracht om één onderwerp uit te kiezen en dit letterlijk vanuit vijf verschillende hoeken te fotograferen. Bekijk en bespreek daarna de verschillende resultaten. Welke beelden werken volgens de leerlingen het best en waarom? Welk standpunt spreekt hen het meest aan? Hoe zouden ze het een volgende keer aanpakken om een onderwerp te fotograferen?

LO Stap voor stap

Voor de leerlingen van het lager onderwijs kan je dit proces best wat meer sturen. Geef je leerlingen de opdracht om een onderwerp uit te kiezen, bv. een stoel uit de klas. De leerlingen starten op voldoende afstand van het voorwerp zodat het volledig in beeld komt wanneer ze het fotograferen. Na een eerste foto vanuit hun startpositie nemen ze nog vier foto's waarbij ze telkens één of meerdere stappen dichterbij het voorwerp komen. Op de vijfde foto mag het voorwerp niet meer volledig te zien zijn.

SO Met meer keuzemogelijkheden

Geef je leerlingen meer vrijheid door ze zelf te laten kiezen op welke manieren ze hun onderwerp in beeld zullen brengen. Eventueel kan je hen een aantal keuzeopties aanreiken: bv. vogel- of kikkvorsperspectief, medium of totaal shot, over-de-schouder of close-up.

Meer informatie hierover vind je via: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Cameravoering>

S.M.A.K.

S.M.A.K.

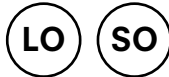

Extra: Eventueel kan je deze opdracht hernemen na de bespreking van de eerste reeks foto's. Maar dit keer mogen je leerlingen maar één foto uitkiezen. Die waarvan zij het gevoel hebben dat ze het onderwerp het beste weergeeft.

Thema 2: Fotografie als een lichaam

Een van de kernthema's van deze tentoonstelling is de manier waarop foto's het lichaam van de kijker aanspreken. Bij een bezoek aan de tentoonstelling ga je op een andere manier naar foto's kijken dan je gewoon bent. Vaak letterlijk. De vorm waarin de foto's worden getoond, heeft een ander effect dan wanneer we ze op een scherm zouden bekijken. Daarnaast reageren de verschillende foto's in de zalen ook (fysiek) op elkaar. In *The Photographic* treden er telkens vier lichamen met elkaar in interactie: het fotografische beeld, de fotograaf, het model en de kijker.

Beeld en geluid (groepswerk)

Tijd	30 minuten (als je je leerlingen de muziek laat zoeken als huistaak)
Dit heb je nodig	afbeelding van Malick Sidibé, muziekinstallatie, fototoestel
Lesdoel	De leerlingen kijken aandachtiger naar een fotografisch beeld door ook andere zintuigen bij het kijken te betrekken

Ontwikkelingsdoel:

5. Muzische vorming – Media

De leerlingen kunnen

5.2 ervaren dat een visueel beeld al dan niet vergezeld van een nieuw geluid telkens een nieuwe werkelijkheid kan oproepen.

Vakoverschrijdende eindterm:

Context 7: Socioculturele samenleving

Leerlingen

6 gaan actief om met de cultuur en kunst die hen omringen;

Malick Sidibé
Our danse le mieux, 1965

Malick Sidibé maakte in de jaren '60 zwartwit-foto's van de populaire (jongeren) cultuur in Mali. Het zijn spontane beelden die een tijdloos gevoel geven, maar ze bieden ons ook een historische blik op de periode van de onafhankelijkheidsstrijd in Mali. Niettemin blijven de foto's universeel: dansende jongeren is iets van alle tijden. Met deze opdracht verruim je louter het kijken naar een foto met de beleving van het beeld via andere zintuigen. Op deze manier komt het beeld meer tot leven en gaan je leerlingen er op een andere manier naar kijken.

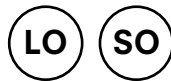
LO Voor LO:

Laat je leerlingen (eventueel via YouTube) op zoek gaan naar muziek die volgens hen bij de foto past. Bekijk de foto daarna met de klas terwijl jullie naar de muziek luisteren. Doe dit met een aantal verschillende liedjes. Bespreek wat er verandert aan de ervaring van het beeld onder invloed van verschillende achtergrondmuziek. En wat zou er gebeurd zijn nadat de foto werd genomen? Geef je leerlingen de opdracht om zelf een gelijkaardige foto te maken op muziek naar hun keuze. Vergelijk ze achteraf met de foto van Sidibé.

SO Voor SO:

Start net zoals bij de opdracht voor LO: laat je leerlingen (eventueel via YouTube) op zoek gaan naar muziek die volgens hen bij de foto past. Voor welke muziekstijl kiezen ze? Waarom hebben ze bij Sidibés foto deze muziekstijl gekozen? Keken ze naar de context van de foto (kledij, achtergrond), naar de manier van dansen, de uitstraling of het gevoel dat de foto oproept? Geef je leerlingen vervolgens de opdracht om een vergelijkbare foto te maken, maar dan gesitueerd in 2017. Zal hun foto over vijftig jaar een vergelijkbaar effect hebben als die van Malick Sidibé? Bespreek dit in de klas.

Fotolichamen (groepswerk)

Tijd	50 minuten
Dit heb je nodig	verzamelde foto's (zelfgenomen en/of uit tijdschriften), kopieermachine of printer, ruimte om de foto's te presenteren
Lesdoel	De leerlingen experimenteren met presentatievormen van fotografische beelden en bouwen zo een narratief geheel

Ontwikkelingsdoel:

5. Muzische vorming – Media

5.4 een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativerende plaats toekennen.

Vakoverschrijdende eindterm:

Gemeenschappelijke stam

(kritisch denken) Leerlingen

13 kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken;

Wolfgang Tillmans
 Chemistry Squares, 1992
 15 black and white c-prints, 14,1 x 14,1 cm, Edition 25 + 1 AP
 Courtesy the artist and Galerie Buchholz, Berlin/Cologne

Blijven de boodschap en de impact van een beeld onveranderd wanneer we het bekijken op een smartphone en in een museum? In het werk van Wolfgang Tillmans wordt betekenis beïnvloed door onder meer de formaten en de plaatsing van zijn foto's op de muur. Door de afwisseling ga je als vanzelf een verhaal verzinnen. De manier waarop de kunstenaar zijn foto's presenteert, zet het lichaam van de kijker letterlijk in beweging.

Voor deze opdracht vertrekken je leerlingen van een foto uit een krant of tijdschrift die hen aanspreekt. Vervolgens zoeken ze een 15-tal beelden die, naar hun gevoel, bij het startbeeld passen.

Voor LO kan dit zeer letterlijk: bij een foto van een bos passen andere natuurbeelden, mensen die erin wandelen, spullen die je er kan tegenkomen enz.

Voor SO kan je ruimer denken: hier kan actualiteit (bv. ontbossing, vervuiling) een rol spelen om tot een meer thematische aanpak te komen.

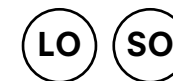
Na het verzamelen van de beelden daag je je leerlingen uit om hun foto's op een boeiende manier te presenteren. Welk beeld is visueel het belangrijkste en wordt om die reden best groter getoond dan de andere beelden? Hang je de belangrijkste foto centraal of toch meer naar onder of boven op de muur? Gebruik een kopieermachine of een printer met scanfunctie om de formaten van de foto's te veranderen. Presenteer de verschillende opstellingen daarna klassikaal.

Tip: Denk naast foto's in kleur ook bv. aan gekopieerde beelden in zwartwit. Dit kan de uitstraling van de presentatie sterk beïnvloeden.

Thema 3: Fotografie als een raam op de wereld

Foto's zijn stilstaande beelden en doen ook ons stilstaan waardoor we op een andere manier gaan kijken. Ze geven ons soms het gevoel dat we vrij en onbepaald door een raam naar de wereld kijken. Maar we mogen hierbij de rol van de fotograaf niet vergeten. Via foto's kunnen we namelijk enkel zien wat de fotograaf ons laat zien. Foto's weerspiegelen de keuzes en ideeën van de fotograaf.

Fotokader

Tijd	30 minuten
Dit heb je nodig	karton of papier met uitsnede, fototoestel
Lesdoel	De leerlingen maken gebruik van een compositiekader bij het nemen van een foto en zien zo in dat dit slechts een deel van de realiteit toont

Ontwikkelingsdoel:

1. Muzische vorming – Beeld

1.3 beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.

Vakoverschrijdende eindterm:

Gemeenschappelijke stam (kritisch denken)

13 kunnen onderwerpen benaderen vanuit verschillende invalshoeken;

Foto's tonen niet altijd de (hele) waarheid. Op sociale media bv. worden er bewust dingen weggelaten. Het kader waarbinnen een foto wordt genomen, bepaalt daarbij alles. Voor je samen met je leerlingen het effect van 'kaderen' onderzoekt, kan je ze ter inspiratie het werk tonen van fotograaf Chompoo Baritone, die de realiteit achter 'perfecte' instagramfoto's laat zien.

<http://www.theinspiration.com/2015/09/the-truth-behind-instagram-photos-by-chompoo-baritone/>

Snij een rechthoek van 9 op 13 cm (klassiek fotoformaat) uit een stuk papier of karton en knip het midden ervan weg zodat je tot een kader komt. Gebruik dit kader om op zoek te gaan naar een interessante compositie voor een foto. Neem de foto en hou daarbij het kader en wat extra achtergrond mee in beeld. Neem de foto opnieuw zonder het kader en zonder achtergrond. Vergelijk de twee beelden. Welke niet onbelangrijke elementen vallen er buiten het tweede beeld? Maak nu, vergelijkbaar met het werk van Baritone, twee foto's waarbij in het eerste beeld zowel het kader als belangrijke informatie buiten het kader te zien zijn en waarbij het tweede beeld enkel toont wat binnen het kader valt. Kies een onderwerp waarbij duidelijk wordt dat er in het tweede beeld belangrijke informatie is verdwenen, weggekadreerd.

Voor en na (duo-opdracht)

LO

20

Tijd	30 minuten
Dit heb je nodig	papier, tekenmateriaal
Lesdoel	De leerlingen denken voorbij het kader van de foto en plaatsen zich op de plek van de fotograaf

Ontwikkelingsdoel:

1. Muzische vorming - Beeld

De leerlingen kunnen

1.6 tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

Jean-Luc Mylayne legt zich al meer dan 40 jaar toe op het fotograferen van zangvogels. Onder meer door daarbij speciale lenzen te combineren, vervormt hij zijn foto's. Zo lijken ze vaak meer schilderij dan foto te zijn. Soms dagenlang wacht hij samen met zijn vrouw tot een zeldzame vogel stil gaat zitten. Daarbij wordt de vogel nooit gelokt, ook niet met water of voedsel. Als je naar Mylayne's foto's kijkt, zie je telkens ongeveer hetzelfde. Hierdoor kan je al te snel denken dat dergelijke foto's nemen eenvoudig is. Op de foto's zie je namelijk niet wat eraan voorafgegaan is.

Laat je leerlingen per twee de volgende vragen bespreken:

Wat gebeurde er voordat de vogel stil ging zitten? En wat zal de vogel na het nemen van de foto doen?

Geef je leerlingen vervolgens de opdracht om van hun antwoorden een voor- en een na-tekening te maken. Bespreek de resultaten tot slot klassikaal.

Jean-Luc Mylayne
nr. 284, Février-Mars, 2004

21

Krant of museum?

22

Tijd	20 minuten
Dit heb je nodig	afbeeldingen van het werk van Mohammed Bourouissa (te vinden via http://www.mohamedbourouissa.com/peripherique/), recente foto's uit de actualiteit
Lesdoel	De leerlingen denken na over realisme in foto's en leren hun eigen mening te verwoorden

Vakoverschrijdende eindterm:

Gemeenschappelijke stam: (communicatief vermogen)

De leerlingen

1 brengen belangrijke elementen van communicatief handelen in de praktijk;

In de foto's van Mohammed Bourouissa zijn dreiging en geweld sterk voelbaar, zonder dat ze iets gewelddadigs tonen. Ze zouden bij een (recent) krantenartikel kunnen horen. De titel van de reeks *Périphérique* verwijst naar de buitenwijken in Frankrijk, maar ook naar mensen die hun leven leiden in de marge (de periferie) van de maatschappij. Bourouissa's foto's lijken echt maar zijn in werkelijkheid allemaal door de fotograaf in scène gezet.

Vergelijk samen met je leerlingen de foto's uit deze reeks van Bourouissa met een aantal journalistieke foto's uit de actualiteit.

- Wat zijn de gelijkenissen en de verschillen tussen de foto's?
- Welke foto's komen er geloofwaardiger over?
- Welke foto past het best bij het nieuws van vandaag?
- Hoe kan je zien of iets 'echt' is op een foto?
- Kunnen foto's bij het nieuws of in een krant in scène gezet zijn?
- Moeten nieuwsfoto's altijd de waarheid tonen?
- Tonen de foto's van Bourouissa de realiteit of niet?

S.M.A.K.

23

Mohammed Bourouissa
Périphérique, 2005-'08

S.M.A.K.

S.M.A.K.